

NICOLAE TITULESCU
ȘI DISCURSUL DIPLOMATIC
ÎNTRE ERUDIȚIE,
RIGOARE ȘI ELOCINȚĂ¹

Constantin VLAD

Puține dintre activitățile umane reclamă rigoarea pe care o presupune tot ceea ce ține de diplomatie, de demersul diplomatic, de documentel ce finalizează negocierea. Și ultimul lucru care-l preocupă pe diplomatul-negociator este eleganța expunerii, apetența pentru muzicalitatea cuvintelor, virtuțile întru frumusețe ale textului. Dacă precizia prevederilor acestui text cere repetiții de cuvinte sau expresii în una și aceeași frază, repetiția nu suferă de alergii, chiar dacă abia reușește să se oprească în pragul urâtului, cacofoniei, barbarismelor de tot felul. Dacă un plus de claritate cere noi și noi exprimări terne, imune față de orice contaminare cu o pată de culoare, atunci mai mult gri, încă un adaos de cenușiu ajung în creuzetul din care, până la urmă, iese produsul acceptat de părți. Și e normal să fie așa. Diplomația și roadele eforturilor celor care o profesază sunt prea serioase spre a fi sensibile la subtilitățile esteticii. Sunt societăți – vă invit să nu le căutăm doar dincolo de meleagurile dâmbovițene – ce se simt bine cu texte constituționale pe care fiecare le citește în cheie proprie, le înțelege cum crede de cuviință, și ia din ele ceea ce îi convine. Însă între parteneri, doi sau mai mulți, care încredințează travaliului diplomatic protecția propriilor interese, o astfel de larghețe în formularea de texte consacrate în documente – cu atât mai mult când îmbracă canoanele dreptului – nu este de conceput.

Discursul diplomatic însoțește pas cu pas demersul diplomatic – de la contact, la gândirea care pregătește atitudinea, poziția și anticipează comportamentul, adică acțiunea. Da, demersul și discursul diplomatic sunt frați gemeni, chiar frați siamezi. Vin pe lume hrăniți prin aceleași cordon ombilical. Au același punct de plecare, un traseu și o zonă terminus comune. Dar traseul identic nu le identifică. Discursul diplomatic se îndepărtează de demersul diplomatic – nu spre a se despărți de acesta, ci spre a se pune, cu mijloace proprii, în slujba țelurilor, obiectivelor pe care demersul respectiv la urmărește. Discursul diplomatic se poate desfășura în spații largi, îi place să se avânte spre înălțimi, să deseneze arabescuri, la nevoie să facă tumbe, spre a-și lăsa admirate suplețea, îndemânarea, rafinamentul gândirii, ca și măiestria exprimării. Discursul diplomatic îi poartă pe protagoniștii demersului către țării, hrănindu-le imaginația cu binefacerile înțelegerii,

¹ Cuvânt rostit la manifestarea dedicată comemorării a 70 de ani de la trecerea în eternitate a lui Nicolae Titulescu.

păcii, securității câștigate prin negocieri și, totodată, îi coboară în infern spre a le face vizibile efectele negative, care pot fi dramatice, ale eșecului strădaniilor diplomatice.

Nicolae Titulescu a fost un negociator înăscut, care a știut în mod magistral să susțină demersul diplomatic de orice fel printr-un discurs diplomatic adecvat, să îmbine într-un tot armonios aceste două fațete ale actului diplomatic.

Aceasta, în prim<u>l rând pentru că el a fost un om de înaltă cultură, un veritabil cărturar. Orice domeniu de activitate umană își are propria cultură, parte a culturii generale a umanității, dar parte distinctă, specifică, inconfundabilă. Diplomația nu face excepție în această. Dimpotrivă. Titulescu asimilase la perfecție cultura intrinsecă diplomației, atât ca profesie, cât și ca meserie, ca meșteșug. Îi stăpânea fundamentele, pietrele de temelie, întreaga construcție ideatică, cu toate ingredientele contemporană lui. Era la curent cu tot ceea ce știința dreptului examina, dezbătea achiziționa ca noutate, cu tot ceea ce mediul internațional, niciodată static, impunea atenției, cu tot ceea ce practica negocierilor aducea în zestre de gândire și experiență a domeniului. Iar această cultură era pusă la îndemâna unei inteligențe scânteietoare. „Titulescu este cea mai strălucită inteligență pe care am întâlnit-o în viață.” Era mărturisirea unui mare contemporan al său, nimeni altul decât Lucian Blaga.

Cultura și inteligența diplomatului se dovedesc hotărâtoare pentru adaptarea discursului diplomatic la cerințele demersului, la momentul acțiunii, la timp și împrejurări. Ilustrez această susținere prin două asemenea momente din activitatea lui Titulescu. Ambele sunt legate de problema optanților.

Prima – reproduc după relatarea lui I. Igiroșianu:

„După decesul contelui Appony, delegat permanent al Ungariei la Geneva, în aceeași calitate a fost desemnat un deputat, pe nume Tibor Eckart. Prima luare de cuvânt a acestuia la dezbaterile publice a problemei optanților a fost de-a dreptul penibilă, noul delegat al Budapestei horthyste deslănțuindu-se într-o revărsare de invective la adresa României. Titulescu n-a părăsit sala, gest adesea uzitat în astfel de împrejurări. Urcându-se la tribună, în tăcerea plină de curiozitate, chiar de anxietate a publicului, el a început a spune, cu sinceră emoție, abea atunci avea măsura mării pierderi pe care o suferise Ungaria prin moartea lui Appony, căruia i-a făcut un vibrat omagiu, adresat atât diplomatului, cât și omului. Când Titulescu și-a încheiat cuvântarea, fără un cuvânt de răspuns lui Tibor Eckart, ca și cum acesta nici nu ar fi existat, întreaga sală s-a ridicat în picioare și l-a ovaționat îndelung”.

Cel de al doilea moment privește expunerea făcută de Nicolae Titulescu în fața Consiliului Ligii Națiunilor la 5 septembrie 1925 pe tema reformei agrare din România și problema optanților. Redau în descrierea făcută de Sextil Pușcariu, martor ocular, atmosfera momentului.

„La masa verde, pe fotolii mari, cei zece membri ai Consiliului Ligii. Titulescu e invitat să ia cuvântul; liniște deplină în sală. A vorbit trei sferturi de oră, dar la toți li s-a părut că a trecut doar 10 minute. Fără să întrebuințeze figuri retorice, fără un pic de declamație, însă pe un ton cald, care făcea să-ți furnice prin spate, cu o logică strânsă încât nu puteai pune la îndoială nimic din cele spuse, ridicându-se pe un punct de vedere înalt politic, social și filosofic... Și totul într-o franțuzească elegantă, fără nici o urmă de afectare. Cu o dicție impecabilă, fără urmă de șovăire, încât aveai impresia curgerii unui râu de munte bogat în apă limpede. A fermecat pe toată lumea... Când ai asemenea oameni nu te mai poți îndoi de viitorul neamului nostru.”

Da, când ai asemenea oameni. Și când ei și nu alții se află în fruntea treburilor țării. Atunci, într-adevăr, nu ai motive să te îndoiești de viitorul neamului. Dar numai atunci.

Conștient pe deplin de rolul culturii domeniului pentru orice diplomat, Nicolae Titulescu era de o eleganță proverbială față de orice aspirant la intrarea în corpul diplomatic al României. Redau în această privință relatarea aceluiași I. Igiroșianu. Ea este interesantă pentru că arată, în același timp, ideea lui Nicolae Titulescu despre calitățile diplomatului. „Fără îndoială, arăta Titulescu, un aspirant la un grad diplomatic trebuie să aibă cunoștințe temeinice și complexe. Dar aceste cunoștințe trebuie judicios delimitate și selectate. Un concurs de admitere în cariera diplomatică nu este un examen universitar. Un diplomat nu trebuie să fie neapărat un mare erudit, ci un om cu o vastă cultură generală, cu solide cunoștințe de drept internațional, cu concepții clare și bine conturate. Dar în același timp, un om care să dovedească prezență de spirit, tact, ușurință în exprimare, să nu fie un pisălog, plicticos, sgârcit, pedant, lipsit de gust și să cunoască perfect, dar într-adevăr perfect, cel puțin o limbă de circulație internațională. Meseria propriu zisă se mai învață și pe parcurs. Când voi fi ministru de externe – și voi fi cu siguranță în curând, sublinia Titulescu (Notă: Convorbirea avea loc puțin înainte de iulie 1927, când Titulescu prelua prima oară portofoliul externelor) – am de gând să procedez la o radicală primenire a corpului nostru diplomatic. Voi fi necruțător, iar concursul prezidat de mine va rămâne de pomină”. Și Titulescu se ținea de cuvânt. După ce devenea ministru, se organiza un concurs, el însuși fiind președintele comisiei de examinare. Se prezentau șase sute de candidați pentru 8 locuri. Da, ați auzit bine: 600 de candidați pentru 8 locuri... În final, cei 8 erau selectați. După încheierea concursului, Titulescu îi invita pe fericiții câștigători chiar aici, în această clădire care i-a fost cămin timp de 25 de ani, la un dejun intim, „spre a-i cunoaște mai bine”. „Titulescu, relatează Igiroșianu, aflat între cei opt, despre atmosfera în care a decurs dejunul, a fost scilipitor și fermecător, căutând și izbutind să arunce supte iscusite punți de comunicare peste necunoscutul din fiecare dintre noi”.

În *al doilea rând*. Titulescu a realizat o simbioză organică între demersul și discursul diplomatic pentru că a fost un gânditor, într-un anumit

sens, un doctrinar. Și aceasta, atât în ceea ce privește dreptul internațional, cât și prin concepția despre relațiile internaționale în ansamblu, despre actorii care acționează în cadrul acestora.

Ca în toate epocile istorice, și în timpul lui Titulescu dezbaterile privind natura și rolul dreptului internațional au fost marcate de confruntări, de viziuni diferite, prin care adesea se conturau tendințele unor mari puteri de a interpreta această ramură a dreptului în sensul justificării politicii de forță, în detrimentul statelor mai mici și mai puțin puternice. Nicolae Titulescu a fost un adversar neîmpăcat al unor astfel de denaturări, un promotor neobosit al rigorii în înțelegerea spiritului și literei normelor care dau substanță dreptului internațional, chemând mereu la fundamente, la disputa dintre el și Orme Sargent, oficial al Foreign Office. „Trebuie să fiți de acord, domnule Titulescu, susținea acesta din urmă că, în viața internațională, Marea Britanie înseamnă mai mult decât, să zicem, Venezuela”. Răspunsul lui Titulescu era, prin semnificație, de valoare antologică. „Marea Britanie, afirma el, este mai puternică decât Venezuela, dar în fața Legii Internaționale n-are mai multe drepturi decât aceasta”. Că punctul de vedere al lui Nicolae Titulescu ține de antologie devine evident dacă se are în vedere următoarea împrejurare: dialogul dintre cei doi avea loc în cadrul acțiunii ministrului de externe român, pe atunci și președinte în exercițiu al Micii Înțelegeri, acțiune exemplară prin perseverență și principialitate, de respingere a faimosului Pact al celor Patru, prin care Germania hitleristă, Italia fascistă, împreună cu Marea Britanie și Franța își arogau dreptul de a constitui un adevărat directorat asupra treburilor Europei, inclusiv dreptul de a patrona modificarea de granițe între statele Continentului.

La fel, în ceea ce privește relațiile internaționale, vremea lui Titulescu consemna curente doctrinare diferite, dezbateri vii între școlile de gândire, care-și disputau tezele, veridicitatea, influența. În faimoasa sa conferință intitulată „Dinamica Păcii”, ținută în Reichstag la 6 mai 1929, Titulescu evoca în acest sens confruntarea dintre „realiști” și „idealiștii exasperanți”, curente cu impact minor asupra evoluției vieții internaționale în dilema „pace sau război”.

„M-am întrebat adesea, comenta Titulescu, dacă nu e cazul să adăugăm la cele două categorii o a treia, și anume pe aceea a *idealiștilor înfăptuitori*. Înțeleg prin aceasta oamenii care, tinzând spre absolut, ca adevărați gânditori, sunt în același timp chemați să poarte răspunderea puterii politice și, ca atare, să înțeleagă că, dacă fiecare ideal este virtual un fapt, integrarea lui în lumea materială nu poate să aibă loc decât ținând seama de toate relativitățile care determină o societate omenească la un moment dat, și anume că legea triumfului fiecărui ideal este asocierea lui permanentă cu timpul.”

Formula atât de plastică „orice ideal este virtual un fapt” exprima cu acuratețe viziunea generală a lui Nicolae Titulescu despre rolul activ al

diplomației, în sensul că, atunci când pacea e amenințată, ea trebuie construită prin măsuri concrete, perseverente, neobosite.

„Pacea, continua Titulescu, este un fenomen în mișcare. Este un lucru viu, care se înfăptuiește treptat. Pacea nu înseamnă odihnă, nu înseamnă delăsare. Pace nu este decât un scop, nu este decât o direcție. Dar, «în direcție stă înfăptuirea, iar drumul este înfăptuit chiar din clipa în care ai pășit pe el». Totul este să asiguri ritmul înaintării!”

În sfârșit, în *al treilea rând*, Nicolae Titulescu a pus în mod exemplar discursul diplomatic în slujba demersului diplomatic pentru că a fost un vorbitor de excepție. „Titulescu a fost un vrăjitor al vorbei, a cărei încantație magică o cunoștea”. „După ‘ce ascultai pe Titulescu, povestind sau demonstrând ceva, îți veneai să strigi. Bis!’” Erau aprecieri făcute de vestitul Paul Valéry, el însuși un maestru greu de egalat în cizelarea cuvintelor.

Da, Titulescu era un vrăjitor al cuvântului. Iar diplomația, cea autentică, aceea care n-are în spate sancțiunea economică, șantajul politic și forța militară brută, aceea diplomație care nu dispune de o altă armă, de un alt instrument decât cuvântul. De aceea, ea este beneficiara privilegiată a uneia dintre cele mai extraordinare aventuri umane, anume crearea limbajului articulat și a limbii. Din toate timpurile, omul n-a îndrăznit și nu îndrăznește mai mult decât să fie demiurg. Tot ce-i cade sub simțuri, tot ce descoperă în lumea din jur, pe Terra și în Univers, tot ceea ce adăugă acestei lumi prin imaginație, prin inventivitate – în modul cum își asigură cele necesare traiului, în colectivitate, în politică, în știință, în artă – totul primește de la el – de la om – un nume. Nume care se încetățenește în toate limbile pământului și se multiplică la nesfârșit prin adăugiri, precizări, nuanțări, etc., niciodată încheiate. Rezultă o dedublare a lumii reale, un fel de înveliș al acesteia – pe care doi învățați: Vladimir Vernadsky (ruso-ucrainean) și Pierre Teilhard de Chardin (francez) l-au inclus în *noosferă* – produs al acțiunii omului, înzestrat cu gândire, cu rațiune, asupra naturii. Un înveliș deloc exterior întrucât lumea în care trăiește omul include ca o parte esențială cuvântul, limba.

Tocmai prin acest cuvânt se realizează diplomația. El ajunge în instrumentarul diplomatic cu rigoarea, precizia, inflexibilitatea pe care i le-au inoculat știința și tehnica. Dar ajunge în acel instrumentar și cu încărcătura de sensibilitate și frumos pe care i-a dat-o arta. Într-adevăr, prin metaforă cuvântul devine artă poezie, literatură în general. Și tocmai acest cuvânt, înobilat de fiorul, de receptivitatea întru frumos datorate artei își găsește expresia în discursul diplomatic prin Nicolae Titulescu și alți iluștri predecesori și contemporani ai săi. În același timp, sub pana și prin rostirea lor cuvântul a câștigat în frumusețe și expresivitate prin firească, autentic, prin eleganță, bun gust, bune maniere („Diplomația a rămas ultimul refugiu al politeții”, nota undeva Titulescu), prin sinceritate și măsură. Nu știu dacă Titulescu a urmărit disputele dintre lingviștii vremii sale în legătură cu natura, potențialitățile și virtuțile cuvântului. Oricum, el n-a căzut în

capcana, de pildă, de a opune semantica și fonetica. În travaliul său, el s-a aplecat, desigur, cu predilecție asupra sensului, asupra semnificației cuvântului, străduindu-se să descifreze și să transmită cât mai exact ceea ce cuvântul înseamnă. Dar el a acordat nu mai puțină atenție modului cum semnificația cuvântului e exprimată, formei, manierei în care ea este redată. Tocmai această îngemănare între sens și expresie, între „ce înseamnă” și „cum sună” cuvântul dau, între altele măsura forței și, deopotrivă, elocinței discursului titulescian. Citindu-i intervențiile, conferințele, expunerile, întâlnești, mereu și mereu, texte în care fermitate, dar și distincția și frumusețea expunerii se contopesc, texte care nu puteau decât să-i farmece pe interlocutori, să-i întărească în convingeri pe cei care gândeau aidoma lui și, dimpotrivă, să-i descumpănească și să-i dezarmeze pe adversari. Dintre asemenea texte îmi vine în minte acum un fragment dintr-un expozeu făcut la Paris, în efortul de a torpila proiectatul – deja evocat – Pact al Celor Patru:

„Dacă Franța, avertiza Titulescu, renunță la sfânta sa misiune de protectoare a micilor puteri, ne vom lipsi de ea! Nu suntem până într-atât părăsiți de zei încât să nu mai putem găsi prietenii mai loiale și mai curajoase. Și chiar dacă ar fi să rămânem singuri, nu ne vom înclina în fața deciziei Clubului Păcii al vostru. Iar eu, eu am misiunea de a vă preveni în mod caritabil că revizuirea tratatelor va aduce războiul”.

Cuvinte care aveau să se dovedească, din păcate, profetice. E de mirare că cei de la Quai d’Orsay au cedat în fața unor astfel de argumente, astfel afirmate? Nu, de mirare a fost doar că n-au cedat mai de vreme.

Acesta a fost Nicolae Titulescu. Mai bine zis, și acesta a fost Nicolae Titulescu. Un mare diplomat și om politic prin ceea ce a făcut, prin ceea ce a spus, dar nu mai puțin prin felul cum a spus. Nu putem să nu prețuim îndeajuns această calitate, aș putea spune: acest mesaj al său, astăzi când trăim într-o lume în care frumosul este la strâmtoare, iar urâtul ne copleșește la fiecare pas. E un urât care vine din degradarea moravurilor, dar nu mai puțin din degradarea limbii în care comunicăm unii cu alții – a limbii cu care ne „fericesc” atâția politicieni, pe care o citim în ziare – din păcate și în unele cărți –, o auzim la radio și de pe micul ecran și, nu în ultimul rând, cu care ne întâlnim neconținut pe stradă, la cumpărături, în parcuri, pe stadioane. Părintele Anania, om al credinței și un mare moralist, spunea într-una dintre predicile sale memorabile, cu amărăciune, cu tristețe, dar și cu dezamăgire și mânie că noi, românii, am devenit un neam de nesimțiți și de analfabeți: analfabeți nu în sensul neștiinței de carte – deși aceasta se răspândește din nou –, ci al terfelirii, al înjosirii, al întinării cuvântului, dat nouă și creat de semniile noștri spre a face din lumea în care trăim o lume umană.

De aceea, dacă ne gândim bine, *această* moștenire a lui Nicolae Titulescu: anume *cultul pentru frumos în exprimare* mi se pare astăzi dintre cele mai relevante. Cu speranța că spusele mele găsesc un cât de mic ecou în cugetele, dar și în sufletele dumneavoastră, vă mulțumesc pentru atenție.